

Kulturdepartementet
Pb 8030 Dep
0030 OSLO

Oslo, 15. august 2014

<mailto:kunstnerokonomi@kud.dep.no>

Innspill til utredning om kunstnerøkonomien 2014

Vi viser til departementets brev av 16. mai 2014, ref. 14/2284, samt møte i departementet 25. juni og takker for muligheten til å komme med innspill. Vi viser også til Kunstnernettsverkets og de andre skribentorganisasjonenes innspill. Vi opplever at de fleste punktene i mandatet vanskelig lar seg besvare med utgangspunkt i oversetterøkonomien, og har derfor valgt en noe annen innfallsvinkel.

Hovedpunkter

Målet med kunst- og kunstnerpolitikken må være å legge til rette for størst mulig bredde og mangfold, og høyest mulig kvalitet på den kunsten som skapes, samt sørge for best mulig økonomiske og juridiske rammer for skaperne og utøverne av kunsten.

Den viktigste forutsetningen for en sunn oversetterøkonomi, er et fungerende bokmarked og et lesende folk, noe som igjen forutsetter kulturpolitisk forståelse for at litteraturen i et lite språksamfunn som det norske ikke kan overleve uten en viss offentlig støtte, og næringspolitisk forståelse for at maktbalansen mellom den enkelte opphavsmann og utgiver-/produsentleddet er så skjev at konkurranseloven kan synes å falle på sin egen urimelighet.

En god oversetterøkonomi forutsetter forutsigbare og rettferdige rammevilkår hvor

- systemet med kollektive bransjeavtaler og normalavtaler opprettholdes, evt. videreutvikles
- alle publiseringsformater sidestilles mht. merverdiavgift
- rettighetshavernes forhandlingsrett ivaretas og det opphavsrettslige vern styrkes
- vederlagsordningene videreutvikles for å tilpasses en digital og globalisert tidsalder
- statlige støtteordninger som stimulerer til nyskaping og formidling av kunst, så som innkjøpsordninger og statlige stipender, opprettholdes eller styrkes
- trygde- og skattesystemet utvikles slik at fdet bedre sikrer kunstnere rettigheter på linje med andre borgere

Om oversetterøkonomien

Norsk Oversetterforening organiserer skjønnlitterære oversettere. Våre medlemmer er i all hovedsak ikke-ansatte lønnstakere (frilansere). Oversetternes oppdragsgivere er først og fremst norske forlag, men også andre kulturinstitusjoner som teatre, operaen og NRK bruker skjønnlitterære oversettere. Den litterære oversetteren befinner seg i en mellomposisjon mellom tjenesteyter og kunstner, hun er oppdragstaker som betales for sin arbeidsinnsats, og samtidig opphavsmann med rettigheter som skal vernes.

Honorar fra forlaget for utført arbeid er oversetternes viktigste inntektskilde. Bokoversettere honoreres på akkord etter arbeidets omfang, og satsene er regulert gjennom normalavtale mellom Den norske forleggerforening og de to oversetterforeningene NO og NFF, muliggjort ved unntak fra konkurranselovens §10. Alle typer litteratur honoreres likt, og mens man kan tjene rimelig bra på den lettere litteraturen, kan "timelønnen" for særlig arbeidskrevende oversettelser bli oppsiktsvekkende lav. Den enkelte oversetter er derfor henvist til selv å skape balanse mellom "børs" og "katedral" i sitt virke. Krevende, lite regningssvarende oversettelser "sponses" av lettere oppdrag, brødjober, ektefelles inntekt eller – siden oversettere gjerne fortsetter sin gjerning livet ut – pensjon.

Oversetternes inntekter er *ikke* avhengig av bokas salg: Godt salg gir ikke merinntekter. (Derimot kan det i noen tilfeller komme ekstrahonorar ved andre utnyttelser, for eksempel som lydbok, e-bok, eller ved gjenbruk etter en viss periode.) Siden oversetteren primært honoreres for sitt arbeid, og den enkeltes kapasitet er begrenset, vil økt etterspørsel ikke nødvendigvis komme den enkelte til gode, men gi oppdrag til flere oversettere. En del oversettere kan få ekstraintekter av oversetterrelaterte aktiviteter som opptredener med foredrag, skolebesøk, ymse skribentoppdrag osv. Det er viktig å merke at dette ikke fører til merinntekter av selve oversettervirket. Økonomisk sett kommer formidlingsoppdrag først og fremst forlaget til gode i form av mersalg.

Oversettere er stort sett ikke næringsdrivende. De er oppdragstakere, og "kunden" er forlaget eller kulturinstitusjonen. Med unntak av noen få arbeidsstipendmottakere, betales oversetterne ved levering av det ferdige kunstproduktet, ikke i forkant for å produsere kunst.

En god oversetterøkonomi forutsetter forutsigbare og rettferdige rammevilkår, hvor

– Systemet med kollektive bransjeavtaler og normalavtaler opprettholdes, evt. videreutvikles

Det norske kulturlivet preges av kollektive, privatrettslige avtaler aktørene imellom – så som bokavtalen, skribentenes normalavtaler osv. – som regulerer forholdet mellom utgivere/produsenter og innholdsleverandører/opphavsmenn osv. Bokavtalen og fastprisen er bærebjelkene i forfatter- og oversetterøkonomien. Normalavtalene regulerer i tillegg til honorar- og royaltysatser, også vilkårene for rettighetsoverdragelsen. En alternativ virkelighet finner man blant annet i Danmark og Finland hvor oversetterne forhandler enkeltvis med forlaget. Det gir dårligere økonomi for de

aller fleste oversettere. I tillegg er det et lite rasjonelt system, tungrodd og arbeidskrevende.

Slik vi ser det, utgjør disse avtalene den aller viktigste forutsetningen for en sunn forfatter- og oversetterøkonomi. I dag er det et unntak i konkurranselovens §10 som sikrer oversetter- og forfatterorganisasjonene rett til å fremforhandle avtaler på vegne av medlemmene. Norsk Oversetterforening mener at skribentorganisasjonenes forhandlingsrett bør sikres, enten gjennom nytt unntaksforskrift til konkurranselovens §10 som skal vedtas i 2014, eller i lovs form som et tillegg til åndsverkloven (se under).

- Alle publiseringsformater sidestilles mht. merverdiavgift

Det er i dag mva-fritak for papirbøker, men ikke for e-bøker og lydbøker som selges som nedlastbare filer eller i strømmetjenester. Dette er konkurransevridende og har vært sterkt medvirkende til å forsinke satsingen på e-bok i Norge, noe som har fått stadig flere lesere til å gå over til å lese engelsk. Å få disse leserne til å "vende hjem", representerer en stor språkpolitisk og bransjemessig utfordring. For skribentene og oversetternes vedkommende har det bidratt til dårligere forhandlingsklima for e-bøker, og bortfall av mulige inntekter, fordi forlagene er så presset på pris. Vi mener at mva-fritaket for litteratur må gjelde uavhengig av publiseringsformat, og vi mener at det haster med å få dette på plass.

- Rettighetshavernes forhandlingsrett ivaretas og det opphavsrettslige vern styrkes

Økende internasjonalisering, nye publiseringsformer og store, globale aktører som Amazons og Googles inntreden på det norske markedet, fører til økt press på opphavsretten. Det maktmessige forholdet mellom aktørene er her eksepsjonelt skjævt. Derfor er det viktig å trygge opphavsmennenes rettigheter, ikke bare av kunstnerpolitiske hensyn, men også kultur- og språkpolitiske. Vi mener at flere grunnleggende rettigheter bør lovfestes i åndsverkloven. En generell, ufravikelig regel om «rimelig vederlag» vil kunne legge en føring fra lovgiver om at kunstnerne skal ha krav på rimelig betaling for utnyttelse av verket ut fra en beregning av omfanget av distribusjon og bruk. (Her kan man eventuelt la seg inspirere av den tyske åndsverkloven, jf. mandatets nest siste punkt.) Retten til kollektive forhandlinger for opphavsmenn bør lovfestes og utvides til å gjelde også andre på skribentfeltet, så som kritikere og frilansjournalister. Retten til aksjonering mot uholdbare avtaler (f.eks. gjennom kopistopp) bør sikres, og forslaget til endring av åndsverkloven om at dette ikke lenger skal være mulig, må avvises.

- Vederlagsordningene videreutvikles for å tilpasses en digital og globalisert tidsalder

Vederlag er offentlige og private aktørers kompensasjon for tapt salg når kunstnerens verk stilles gratis til rådighet i bibliotek eller en eller annen form for kopi. Flere av vederlagene, som bibliotekvederlag og privatkopieringsvederlag, er forankret i EUs regelverk. De enkelte satsene for vederlag fremforhandles dels mellom kunstnerorganisasjonene og staten (bibliotekvederlaget), dels mellom forvaltningsorganisasjoner og brukerorganisasjoner (f.eks. Kopinor og KS, NHO osv.), mens midlene til noen bevilges over statsbudsjettet (privatkopieringsvederlaget).

I Norge er det et grunntrekk ved vederlagssystemet at midlene fordeles kollektivt, altså til rettighetshaverorganisasjoner, for deretter å videreformidles til så vel medlemmer som ikke-medlemmer i form av stipender og annen støtte (til reise, utstyr,

sykeforsikring, etterutdanning mm.). Det likevel viktig ikke å forveksle vederlagene med statlige stipender, de er – om enn indirekte – betaling for kunstnerens arbeid. Samlet utgjør vederlagene et vesentlig tilskudd til kunstnerøkonomien. Vi stiller oss noe spørrende til mandatets punkt om balansen mellom vederlag og stipend, og mener vederlaget heller bør ses i sammenheng med næringsmessige endringer (som f.eks. mva., e-utlån osv.).

Bibliotekutlån av e-bøker og tilgjengeliggjøring av norsk litteratur på bokhylla.no er begge gode og viktige litteraturformidlingstiltak. Samtidig synes det klart at dette påvirker salget og derved bransjens økonomi. Forfatterforeningen presenterer tall fra Bokbasen AS som viser at e-boksalget i Norge har stagnert samtidig som utlånet har tatt av. Vi stiller oss bak deres betraktninger vedrørende dette, og vil gjerne tilføye at man her har mye å lære av erfaringer gjort i Sverige og Danmark, som har to svært ulike e-lånssystemer. I Sverige har e-lånet mer eller mindre utradert markedet for e-bøker, i Danmark ikke, men en del større forlag har trukket seg ut av e-lånet.

Vi mener at e-bøker snarest må innlemmes i bibliotekvederlaget, og at en videreføring av ordningen med e-lån må utformes slik at den ivaretar opphavsmennenes og utgiverens interesser så vel som brukernes.

Vi vil også påpeke behovet for en videreutvikling også av andre vederlagsordninger. Privatkopieringsvederlaget bør for eksempel gjennomgås med sikte på eventuelt å innlemme tekst og bilder.

– Statlige støtteordninger stimulerer til nyskaping og formidling av kunst, så som innkjøpsordninger og statlige stipender må bevares

Innkjøpsordningen for oversatt skjønnlitteratur

Dette er en den minste og billigste av innkjøpsordningene (ca 13,5 mill i fjor). Den omfatter nå vel hundre titler i året, spiller en viktig rolle for å stimulere utgivelsen av smal litteratur, ved at den gjennom sitt innkjøp av 500 eksemplarer reduserer forlagets økonomiske risiko. For oversetteren betyr dette flere oppdrag og såkalt oversetterbonus (25 % av opprinnelig honorar) fra Kulturrådet. Det bør nevnes at den type bøker som kjøpes inn av Kulturrådet for oversettelse ofte er særlig arbeidskrevende og at bonusen bare delvis kompenserer for merarbeidet, men utgjør likevel et betydelig tilskudd til oversetterøkonomien.

Stipender

Statens kunstnerstipend er et viktig virkemiddel for å stimulere til nyskaping, det utgjør totalt sett kun et marginalt bidrag til oversetternes inntekt, men er av uvurderlig betydning for dem som får dem. Arbeidsstipendene særlig viktige for arbeidskrevende oversettelser, det kan være fra språk og litteratur som ligger fjernt i geografi eller tid, eller av språklig nyskapende litteratur. Stipendene gir mulighet til å utvikle seg kunstnerisk og faglig, og bidrar samtidig til å opprettholde mangfoldet i litteraturen. Antall arbeidsstipender til oversettere har lenge stått stille. Vi disponerer seks arbeidsstipender og en pott på 381 000 til diversestipend. To oversettere hadde i 2013 garantiinntekt. Vi mener oversetterne bør tilgodeses med flere arbeidsstipender.

Stipendtildelingen

Stipendtildelingen er, slik den fungerer i dag, basert på fagfellevurdering i kunstnerorganisasjonene, velfungerende, demokratisk og billig. En årsmøtevalgt, sakkyndig komité på åtte medlemmer med bred språk- og sjangerkompetanse fordeler både oversetterforeningens vederlagsstipender og innstiller til Statens stipender. Vi kan vanskelig se at dette kan gjøres bedre, med høyere grad av sakkyndighet, mer effektivt eller billigere. Norsk Oversetterforening frykter at en sentralisert stipendtildeling vil medføre mer byråkrati og dessuten gjøre det vanskeligere for mer marginale kunstnergrupper, som oversetterne er, å få gjennomslag. Vi viser for øvrig til vår kommende høringsuttalelse om Norsk kulturråd, med frist 1. september.

- Et trygde- og skattesystem som sikrer kunstnere rettigheter på linje med andre borgere

Her viser vi først og fremst til Kunstnernetverkets innspill.

Med visse svært spesielle unntak lever den enkelte kunstner av sitt eget arbeid. Ytelsen er fysisk begrenset av kunstnerens arbeidskapasitet – en forfatter kan ikke "outsource" skrivingen av sin roman, oversetteren kan ikke sette bort en oversettelse og samtidig stå som opphavsmann av den. Mulighetene for entreprenørskap og produktivitetsøkning er med andre ord begrenset. Å behandle kunstneren på linje med enhver annen næringsdrivende er derfor misvisende.

Mange kunstnerne har en blandingsøkonomi bestående av både lønns- og næringsinntekt, og mister da rettigheter de som lønnstakere har opparbeidet seg, fordi næringsinntekten overstyrer. En betraktelig andel av kunstnernes inntekter – bl.a. vederlag, en del stipender, gjenbrukshonorarer – regnes som "annen inntekt" og er ikke pensjonspoenggivende. Mange kunstnere (forfattere og billedkunstnere, f.eks.) er av staten pålagt å være næringsdrivende, og mister slik muligheten til blant annet dagpenger, uten at det i deres virke ligger muligheter til alminnelig næringsdrift. Vi ønsker ikke at det skal skapes særordninger for kunstnere, men mener ikke desto mindre at det bør tas høyde for kunstnerøkonomiens annerledeshet når man utformer regelverket.

Med vennlig hilsen
Norsk Oversetterforening

Ika Kaminka
leder